

ІСТОРІЯ, ПЕДАГОГІКА, ПСИХОЛОГІЯ, ПРАВО, СОЦІОЛОГІЯ І ФІЛОСОФІЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

Футбол як засіб соціалізації учасників бойових дій: стан, проблеми, перспективи

Наталія Крушинська, Сергій Матвєєв,
Роман Кириченко

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. Військові дії в Україні та повномасштабне вторгнення Росії на нашу територію призвели до суттєвого збільшення психологічних та фізичних травм учасників бойових дій. Після повернення до мирного життя травмуючі події війни негативно впливають на подальшу соціалізацію учасників бойових дій. Незадоволеність соціальним становищем, посттравматичний стресовий розлад, наявність самогубств – основні причини, що сповільнюють темпи соціалізації та адаптації бійців до звичайного життя.

Як свідчать наукові дослідження і результати практики, ефективним засобом успішного переходу в умови мирного життя учасників бойових дій виступає фізкультурно-спортивна реабілітація. Застосування адекватних навантажень засобами популярних видів спорту, наприклад футболу, допомагає відновити фізичне та психологічне здоров'я.

Впровадження фізкультурно-спортивної реабілітації на базі футболу веде до відновлення функцій організму, корекції рухових, емоційних і соціальних відхилень, поліпшення емоційної стійкості до стресових умов життя; нормалізації соціального статусу тощо. Проте у сучасній літературі процес соціалізації учасників бойових дій за допомогою занять футболом висвітлено недостатньо, що підкреслює актуальність даної роботи. *Мета.* Підвищення ефективності соціалізації учасників бойових дій засобами футболу. *Методи.* Аналіз, синтез, узагальнення наукової літератури, документальних джерел, порівняння та зіставлення.

Результати. Проаналізовано міжнародний та вітчизняний досвід спортивної діяльності учасників бойових дій, які отримали психологічні та фізичні травми. Узагальнено основні перешкоди, що гальмують прогрес у використанні футболу учасниками бойових дій з інвалідністю та сформовано напрями його удосконалення.

Ключові слова: фізкультурно-спортивна реабілітація, соціалізація, спорт, футбол, бойові травми.

Natalia Krushynska, Serhii Matvieiev, Roman Kyrychenko

FOOTBALL AS A SOCIALIZATION MEANS FOR WAR VETERANS: STATE, PROBLEMS, AND PROSPECTS

Abstract. The military operations in Ukraine and the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine have led to a significant increase in psychological and physical traumas of war veterans. After returning to civil life, the traumatic events of the war have a negative impact on the further socialization of war veterans. Dissatisfaction with the social situation, post-traumatic stress disorder, the presence of suicides are the main reasons that slow down the pace of socialization and adaptation of servicemen to civil life.

As evidenced by scientific research and the results of practice, physical exercise rehabilitation is an effective means of successful transition of war veterans to civil life. Applying appropriate loads through popular sports activities, such as football, helps to restore physical and mental health.

Krushynska N., Matvieiev S., Kyrychenko R. Football as a socialization means for war veterans: state, problems, and prospects. *Theory and Methods of Physical education and sports.* 2023; 3: 69–72
DOI: 10.32652/tmfv.2023.3.69–72

Крушинська Н., Матвєєв С., Кириченко Р. Футбол як засіб соціалізації учасників бойових дій: стан, проблеми, перспективи. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* 2023; 3: 69–72
DOI: 10.32652/tmfv.2023.3.69–72

Вступ. Антитерористична операція (АТО) та повномасштабна війна в Україні призвели до збільшення небажаних психологічних та фізичних змін в учасників бойових дій (УБД). Травмуючі обставини військових дій негативно впливають на подальшу соціалізацію УБД після повернення до мирного життя [3, 4, 9]. Незадоволеність УБД соціальним становищем, посттравматичний стресовий розлад, значний відсоток самогубств є основними причинами, що перешкоджають процесу їх соціалізації. Ефективним фактором його прискорення виступає фізкультурно-спортивна реабілітація (ФСР), що допомагає відновити фізичне та психологічне здоров'я УБД. Як показала практика, дієвим засобом ФСР зарекомендував себе футбол. Він сприяє зміцненню здоров'я; корекції рухових, емоційних, соціальних відхилень; поліпшенню стійкості до стресових умов життя; нормалізації соціального статусу тощо. Проблеми впровадження ФСР досліджували такі вітчизняні науковці: І. Когут (2014–2023); А. Передерій (2018–2020); Н. Носко (2015–2020); С. Матвєєв (2020–2023); Н. Крушинська (2018–2023); зарубіжні: О. Мелпук, S. Lukomska (2019); D. Hoffmeyer (2017), K. Cullis (2017) та інші. Проте питання соціалізації за допомогою занять футболом для УБД висвітлено недостатньо, що підкреслює актуальність представленої роботи.

Мета дослідження – підвищення ефективності соціалізації УБД засобами футболу.

Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення наукової літератури та документальних джерел, порівняння та зіставлення.

The introduction of physical exercise rehabilitation based on football leads to the recovery of body functions, correction of movement, emotional, and social deviations; improvement of emotional tolerance to stressful life conditions; normalization of social status, etc. However, in modern literature, the process of socialization of war veterans using football training is insufficiently covered, which emphasizes the relevance of this study. *Objective.* To improve the effectiveness of socialization of war veterans through football training. *Methods.* Analysis, synthesis, generalization of scientific literature, documentary sources, comparison and matching. *Results.* The international and domestic experience of sports activities of war veterans who have experienced psychological and physical traumas was analyzed. The main obstacles hindering progress in the use of football training by disabled war veterans were summarized and directions for its improvement were identified.

Keywords: physical exercise rehabilitation, socialization, sports, football, combat traumas.

Результати дослідження. Війна в Україні призводить до великої кількості психологічних та фізичних травм військовослужбовців, що суттєво впливає на зниження рівня їхньої соціалізації в подальшому житті. Значимо, що закон України розрізняє термін «військовослужбовці» та «учасники бойових дій». Військовослужбовці – особи, які проходять військову службу, обіймають штатні посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських питань [7, 21]. Відповідно до закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (№ 2217-IX від 21.04.2022), вважається, що учасниками бойових дій (УБД) є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань із захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах, підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час [7].

Як свідчить сучасна практика ФСР, для покращення соціалізації УБД успішно використовується футбол. Заняття цим видом спорту підвищують аеробні можливості, сприяють нормалізації ваги тіла, активізації тонусу м'язів, підвищують рівень силових здібностей та витривалості [2, 3, 9].

Дослідженнями Н. Крушинської, І. Когут, С. Матвеева, М. Jagiello визначено таке: «У 98 % УБД наявний бойовий стрес, який у подальшому пригнічує процес адаптації до мирного життя. За допомогою занять фізкультурно-спортивною реабілітацією УБД можуть нейтралізувати рівень його негативних наслідків» [8].

12 травня 2018 р. підписано указ про підтримку розвитку спортивної реабілітації УБД. Згідно з цим документом, УБД залучаються до спортивних змагань, тренувань та фізкультурно-спортивної реабілітації для збереження соціального капіталу країни [11].

12 лютого 2022 р. Верховна Рада України прийняла Закон України про окремий напрям спорту – спорт ветеранів війни. Відповідно до цього закону розширюватимуться можливості спортивних організацій та збільшуватиметься кількість змагань для УБД. 8 липня 2015 р. з метою психологічного та фізичного відновлення, покращення соціалізації УБД засновано Всеукраїнську футбольну лігу учасників АТО [1]. 16 травня 2016 р. засновано громадську спілку – Федерацію футболу учасників АТО. Її основні напрями:

- залучення та об'єднання якнайбільшої кількості ветеранів війни та УБД по всій території України, які брали або беруть участь у бойових діях;
- залучення УБД до регулярних змагань з футболу;

- зниження впливу на організм психологічної травми (бойового стресу);

- фізкультурно-спортивна реабілітація;

- соціальна адаптація;

- зміцнення обороноздатності країни та налагодження дружніх стосунків між представниками сектору безпеки та оборони України;

- популяризація гри у футбол;

- об'єднання навколо футболу всіх ветеранів війни зі всієї України для налагодження дружніх відносин між ними [1, 12, 20].

Футбольні турніри Ліги учасників АТО відбуваються в Україні вже сім років. Це наймасштабніша в нашій країні програма спортивної реабілітації учасників бойових дій і ветеранів АТО/ООС. Участь у змаганнях беруть майже 100 команд, у яких грають понад 3 тис. захисників України. Організатором і засновником цих змагань є Федерація футболу учасників АТО під егідою Всеукраїнського об'єднання «Українці Разом» [6].

Федерація футболу учасників АТО є засновником Ліги АТО, Кубка героїв АТО (аналог чемпіонату України з футболу), Суперкубка героїв АТО України (грають найтитулованіші команди футбольної Ліги учасників АТО), чемпіонат на кубок Футзальної ліги АТО (рис. 1.)

Також, проводяться засновані Федерацією футболу учасників АТО змагання для УБД: Кубок захисників України (аналог змагань на Кубок України з футболу), Кубок об'єднаних сил (беруть участь найкращі команди від кожної силової структури).

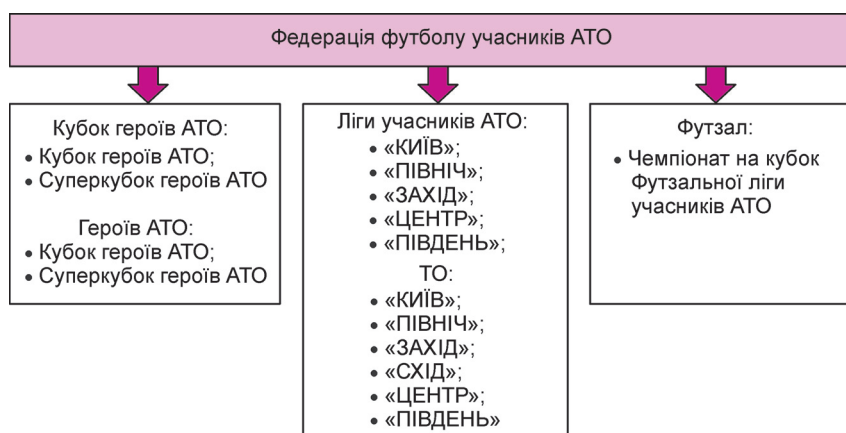

Рисунок 1 – Основні змагання з футболу для учасників бойових дій

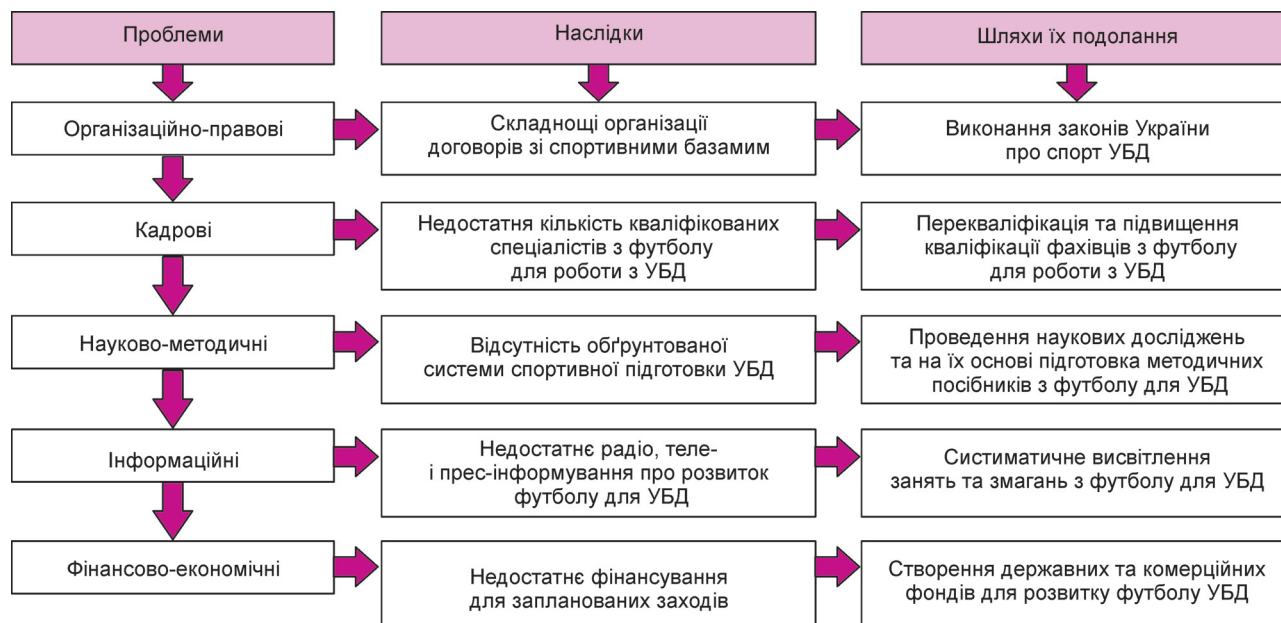

Рисунок 2 – Проблеми, наслідки та шляхи їх усунення

Успішність процесу соціалізації УБД безпосередньо пов'язана з адаптаційними можливостями людського організму. Процес адаптації до умов цивільного життя пришвидшується з використанням ФСР як дієвим засобом соціалізації УБД [8]. Однак і в організації занять з футболу для УБД виникають проблеми, що знижують ефективність залучення їх до ФСР та відновлення психологічного та фізичного здоров'я [5, 10, 14].

Результати досліджень світової та вітчизняної практики дозволили виявити основні перешкоди, що впливають на розвиток футболу для УБД як засобу соціалізації та відновлення здоров'я (рис. 2).

Дискусія. Результати аналізу фахової літератури свідчать (О. А. Блінов, 2016; Ю. Л. Бриндіков, 2018; С. Г. Денисюк, В. О. Корнієнко, 2017; О. В. Мельник, 2019; С. В. Сахно, 2020) про позитивний вплив ФСР та спорту на УБД. Збільшення кількості змагань з футболу для УБД та розвиток ФСР суттєво впливають на темпи фізичної та психологічної реабілітації бійців [16, 18, 19].

Для вирішення поставлених завдань та підвищення ефективності соціалізації УБД у 2017 р. було створено Всеукраїнську футбольну лігу учасників АТО. Згодом, за підтримки громадської спілки Всеукраїнсько-

го фізкультурно-спортивного товариства «Національна рада спортивної реабілітації захисників України», започатковано регулярні тренування та різного рівня змагання. Упродовж цих років відбувається соціалізація УБД та подальше впровадження для них цього виду спорту. Готуючись до змагань та систематично використовуючи засоби футболу, УБД ефективно відновлюють своє психологічне та фізичне здоров'я [13, 15, 17].

Висновки. Для вирішення поставлених завдань та прискорення процесів відновлення психологічного та фізичного здоров'я організуються клуби з футболу для УБД. Результати успішного застосування занять з футболу дають підстави вважати:

- аналіз спеціальної вітчизняної та зарубіжної літератури свідчить про недостатність досліджень соціалізації УБД засобами футболу;
- до основних проблем необхідно віднести: організаційно-правові, кадрові, науково-методичні, інформаційні та фінансово-економічні;
- урахування наслідків та реалізація шляхів усунення проблем у впровадженні фізкультурно-спортивної реабілітації в практику суттєво підвищить рівень соціалізації УБД.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та реалізації програми розвитку футболу для УБД.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асоціація футболу м. Києва | Офіційний сайт Асоціації футболу м. Києва [Інтернет]. «ФУТБОЛЬНА ЛІГА УЧАСНИКІВ АТО» | Асоціація футболу м. Києва; [цитовано 17 лют. 2023]. Доступно на: <http://ffk.kiev.ua/7977-futbolna-liga-uchasnykiv-ato-2.html>.
2. Блінов ОА. Психологія бойової психічної травми. Київ: Талком; 2016. 245 с.
3. Бриндіков ЮЛ. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: [дисертація]. Хмельницький; Тернопіль; 2018. 559 с.
4. Буряк О, Гіневський М. Соціальна адаптація армії України до нових умов існування. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. 2014;4:160–166.
5. Денисюк СГ, Корнієнко ВО. Адаптація як передумова самореалізації військовослужбовців до умов цивільного життя. Актуальні проблеми проектування, виготовлення і експлуатації озброєння та військової техніки. Матеріали Всеукраїнської науково-технічної конференції 17–19 травня 2017 р. Вінниця: ВНТУ; 2017. с. 111–113.
6. Закупівлі – Clarity Project [Інтернет]. ГРОМАДСЬКА СПІЛКА «ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ УЧАСНИКІВ АТО «УКРАЇНЦІ –РАЗОМ!» – #40221035 – Основна інформація – Clarity Project; [цитовано 17 лют. 2023]. Доступно на: <https://clarity-project.info/edr/40221035>.
7. ІПС ЛІГА:ЗАКОН – система пошуку, аналізу та моніторингу нормативно-правової бази. [цитовано 16 лют. 2023]. Доступно на: <https://ips.ligazakon.net/document/T223200>.
8. Krushynska N, Kohut I, Matveev S, Jagiello M. Effect of running classes on the stress level of combatants. Слобожанський науково-спортивний вісник [Інтернет]. 26 серп. 2022 [цитовано 16 лют. 2023]; 2023;3(26):83-7. Доступно на: <https://doi.org/10.15391/snsv.2022-3.004>.

9. Крушинська НМ, Когут ІО. Марафонський біг як засіб соціалізації учасників бойових дій в Україні та світі. Молодь та олімпійський рух: Збірник тез доповідей XIV Міжнародної конференції молодих вчених, 19 травня 2021 року [Електронний ресурс]. Київ; 2021. 287 с.

10. Мельник ОВ. Вікові особливості адаптації учасників бойових дій до умов мирного життя [автореферат]. Київ; 2019. 20 с.

11. Про підтримку розвитку системи спортивної реабілітації учасників бойових дій, які брали участь в антитерористичній операції, у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, Указ Президента України № 123/2018 [Інтернет], 12 трав. 2018 [цитовано 16 лют. 2023] (Україна). Доступно на: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/2018#Text>.

12. Психологічна реабілітація учасників АТО. Види діяльності практичного психолога [https://sumy-gospital.lc.org.ua/statti/psyhologichna-reabilitatsiya-uchasnykiv-ato-vyudy-diyalnosti-praktychnogo-psyhologa/].

13. Пузань ЯП, Крушинська НМ. Розвиток спорту серед учасників бойових дій в Україні. Молодь та олімпійський рух: Збірник тез доповідей XIV Міжнародної конференції молодих вчених, 19 травня 2021 р. [Електронний ресурс]. Київ; 2021. 287 с.

14. Сахно СВ, Беліменко ОО. Проблеми соціального забезпечення військовослужбовців в Україні [Електронний ресурс]. Вісник Приазовського державного технічного університету. Маріуполь. 2020;5:64–68.

15. Чапляк АП, Романів ОП, Надь БЯ. Основні напрями реабілітації учасників бойових дій. Україна. Здоров'я нації. 2018;3(1(51)):59–61.

16. Dixon K. Life after war: yas, you, can. CreateSpace; 2017. 217 p.

17. Hoffmeyer D, Cullis K. Warrior to patriot citizen. Transition your military service and skills to your new civilian adventure. CreateSpace; 2017. 284 p.

18. Geiss R, Melzer N. The Oxford Handbook on the International Law of Global Security. Series: Oxford handbooks. Oxford University Press; 2021. 1200 p. ISBN 9780198827276.

19. Melzer N. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, «Psychological torture». Project Report. Office of the High Commissioner on Human Rights; 2020. p. 17.

20. Melzer N. The principle of distinction between civilians and combatants. In: Clapham, A. And Gaeta, P. (eds.) The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict. Oxford University Press: Oxford; 2015. p. 18. ISBN 9780199559695 (doi:10.1093/law/9780199559695.003.0012).

21. Melzer N. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment of punishment on his mission to Ukraine. Project Report. Office of the High Commissioner on Human Rights. Publisher's; 2019.

LITERATURE

1. Kyiv Football Association | Official website of the Kyiv Football Association [Internet]. «FOOTBALL LEAGUE OF PARTICIPANTS OF ATO» | Kyiv Football Association; [cited on February 17, 2023]. Retrieved from: <http://ffk.kiev.ua/7977-futbolna-liga-uchasnykiv-ato-2.html>.

2. Blinov OA. Psychology of combat mental trauma. Kyiv: Talkom; 2016. 245 p.

3. Bryndikov YuL. Theory and practice of rehabilitation of servicemen – participants of military actions in the system of social services: [dissertation]. Khmelnytskyi; Ternopil; 2018. 559 p.

4. Buriak O, Hinevskyi M. Social adaptation of the Ukrainian army to new environments. Scientific Works of Kharkiv National Air Force University. 2014;4:160–166.

5. Denysiuk SH, Kornienko VO. Adaptation as a prerequisite for self-realization of servicemen to the conditions of civilian life. Current issues of designing, manufacturing and operation of weapons and military equipment. Proceedings of the All-Ukrainian scient.-technical conf. May 17–19, 2017. Vinnytsia: Vinnytsia National Technical University; 2017. p. 111–113.

6. Procurements – Clarity Project [Internet]. PUBLIC UNION ALL-UKRAINIAN ASSOCIATION OF PARTICIPANTS OF ANTI-TERRORIST OPERATION «UKRAINIAN-TOGETHER!» – #40221035 – Main information – Clarity Project; [cited on February 17, 2023]. Retrieved from: <https://clarity-project.info/edr/40221035>.

7. Information and legal system LIGA:ZAKON – a system for searching, analyzing, and monitoring the regulatory and legal framework. [cited on February 16, 2023]. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/T223200>.

8. Krushynska N, Kohut I, Matveev S, Jagielo M. Effect of running classes on the stress level of combatants. Slobozhanskyi nauково-sportyvnyi visnyk [Internet]. August 26, 2022 [cited on February 16, 2023]. 2023;3(26):83–7. Retrieved from: <https://doi.org/10.15391/sns.v.2022-3.004>.

9. Krushynska NM, Kogut IO. Marathon running as a means of socialization of war veterans in Ukraine and the world. Youth and the Olympic Movement: Proceedings of the XIV Intern. conf. of young scientists, May 19, 2021 [Electronic resource]. Kyiv; 2021. 287 p.

10. Melynik OV. Age specificities of the combatants adaptation to civil life conditions [автореферат]. Київ; 2019; 20 p.

11. On support for the development of a system of sports rehabilitation for war veterans who took part in anti-terrorist operation, in actions to ensure national security and defense, repulse and deter armed aggression of the Russian Federation in the Donetsk and Luhansk regions, Decree of the President of Ukraine No.123/2018 [Internet], May 12, 2018 [cited on February 16, 2023]. (Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/2018#Text>.

12. Psychological rehabilitation of anti-terrorist operation participants. Activities of a practical psychologist [https://sumy-gospital.lc.org.ua/statti/psyhologichna-reabilitatsiya-uchasnykiv-ato-vyudy-diyalnosti-praktychnogo-psyhologa/].

13. Pusan YaP, Krushynska NM. Sports development among war veterans in Ukraine. Youth and the Olympic Movement: Proceedings of the XIV Intern. conf. of young scientists, May 19, 2021 [Electronic resource]. Kyiv; 2021. 287 p.

14. Sakhno SV, Belimenko OO. Problems of social security of servicemen in Ukraine [Electronic resource]. Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho technichnoho universytetu. Mariupol. 2020;5:64–68.

15. Chaplyak AP, Romaniv OP, Nad BYa. The main directions of rehabilitation of war veterans. Ukraine. The health of the nation. 2018;3(1(51)):59–61.

16. Dixon K. Life after war: yas, you, can. CreateSpace; 2017. 217 p.

17. Hoffmeyer D, Cullis K. Warrior to patriot citizen. Transition your military service and skills to your new civilian adventure. CreateSpace; 2017. 284 p.

18. Geiss R, Melzer N. The Oxford Handbook on the International Law of Global Security. Series: Oxford handbooks. Oxford University Press; 2021. 1200 p. ISBN 9780198827276.

19. Melzer N. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, «Psychological torture». Project Report. Office of the High Commissioner on Human Rights; 2020. p. 17.

20. Melzer N. The principle of distinction between civilians and combatants. In: Clapham, A. And Gaeta, P. (eds.) The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict. Oxford University Press: Oxford; 2015. p. 18. ISBN 9780199559695 (doi:10.1093/law/9780199559695.003.0012).

21. Melzer N. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment of punishment on his mission to Ukraine. Project Report. Office of the High Commissioner on Human Rights. Publisher's; 2019.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Крушинська Наталія Миколаївна <https://orcid.org/0000-0003-1661-9177>, krusynskanataliia@ukr.net

Матвєєв Сергій Федорович <https://orcid.org/0000-0002-5998-8020>, kaf.pnas@gmail.com

Кириченко Роман Олегович <https://orcid.org/0000-0001-9522-0759>, romankyrychenko11@gmail.com

Національний університет фізичного виховання і спорту України,
вул. Фізкультури 1, м. Київ, 03150, Україна

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Krushynska Natalia <https://orcid.org/0000-0003-1661-9177>, krusynskanataliia@ukr.net

Matveev Sergey <https://orcid.org/0000-0002-5998-8020>, kaf.pnas@gmail.com

Kyrychenko Roman <https://orcid.org/0000-0001-9522-0759>, romankyrychenko11@gmail.com

National University of Ukraine on Physical Education and Sport
Fizkul'tury str. 1, Kyiv, 03150, Ukraine

Надійшла 15.02.2023